

O pronađenom kajkavskom đundū

Barbara Štebih Golub i Lobel Filipić (ur.)

Kristijanovićev gazofilacij I. i II.

Zagreb: Institut za hrvatski jezik, 2024., 642 str.

U sklopu projekta *Ignac Kristijanović – zaboravljeni dragulj kajkavskoga književnog jezika* koji se od studenoga 2019. do prosinca 2022. provodio na Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu pod vodstvom Barbare Štebih Golub objavljene su dvije knjige posvećene tom posljednjem pregaocu književne kajkavštine, ili »posljednjem Mohikancu«, kako mu tepa Zlatko Vince u svojoj studiji o povijesti hrvatskoga jezika.

U predgovoru čitamo koji je projektni cilj: »iz perspektiva različitih znanstvenih disciplina istražiti život i djelovanje Ignaca Kristijanovića (1796. – 1884.), plodnoga vjerskog pisca, važnoga pučkog prosvjetitelja i borca za kajkavski književni jezik i tako ga smjestiti na zaslužno mjesto u hrvatskoj kulturnoj povijesti« (*Kristijanovićev gazofilacij II*, 7).

Nakon pomna iščitavanja obaju knjiga, možemo reći da su u izdanjima koja su pred nama, a koja supotpisuju suurednici Barbara Štebih Golub i Lobel Filipić, Ignac Kristijanović i njegovo djelo došli pod zaslužena svjetla znanstvenoga reflektora i otkrili se u punom sjaju.

Kada bismo u jednoj rečenici morali reći tko je bio Ignac Kristijanović, rekli bismo da je on bio posljednji borac za kajkavski književni jezik, simbol otpora Ljudevitu Gaju i ilirskoj jezičnoj koncepciji. To ga je, kao i većinu drugih kajkavskih pisaca koji su pisali u vrijeme ilirskoga pokreta, koštalo kolektivnoga pamćenja i odvelo u zaborav. Ovim mu se knjigama, stoga, hrvatska humanistika na neki način odužuje.

Prva je knjiga *Kristijanovićeva gazofilacija* koncipirana kao zbornik radova projektnih suradnika u kojem se lik i djelo Kristijanovićevo obrađuju iz raznovrsnih znanstvenih vizura. Ljiljana Dobrovšak govori o povijesnim i političkim prilikama u Banskoj Hrvatskoj i Đurđevačkoj pukovniji u vrijeme djelovanja Ignaca Kristijanovića. Kristian Novak daje nacrt za njegovu jezičnu biografiju. Suzana Coha problematizira poziciju Ignaca Kristijanovića i *Danice zagrebečke* u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda. Josipa Tomašić bavi se Ignacom Kristijanovićem i *Danicom zagrebečkom* u kontekstu pučke književnosti, a Diana Stolac obrađuje Kristijanovićeve prirodnoznanstvene priloge u *Danici*. Jasmina Lukec

posvećuje pažnju lirskoj dionici Kristijanovićeve opusa, a Maja Znika Marion njegovim svetačkim legendama. U predzadnjem radu Barbara Štebih Golub govori o stabilnosti odnosno varijabilnost Kristijanovićeve jezičnog izričaja, a na samom koncu knjige stoji vrijedan i praktičan članak Sonje Martinović, *Prilozi za bibliografiju Ignaca Kristijanovića*, u kojem su popisana sva (poznata) djela Kristijanovićeve i ona u kojima je on temom istraživanja.

Svaki od navedenih radova predstavlja važan znanstveni doprinos hrvatskoj filologiji, posebice povijesnoj kajkavologiji, i vrijedan je iščitavanja.

Druga knjiga Kristijanovićeve gazofilacija sadrži odabrane ulomke iz njegova bogata opusa, a prethodi im opsežna jezična studija Barbare Štebih Golub, renomirane povjesničarke kajkavskoga književnog jezika koja je zaslužna za mnogobrojne kajkavološke analize, a jedan od hvalevrijednih poduhvata i njezini su prijevodi dopreporodnih kajkavskih gramatika s njemačkoga na hrvatski, čime ih je, upravo kako je to činio i Ignac Kristijanović u svoje vrijeme, približila široj publici.

Analizirajući Kristijanovićev jezik, svjesna konteksta u kojem živi autor čiji jezik obrađuje, autorica se pita: za koga ili komu je Kristijanović pisao? Naime, znamo da je početkom 19. stoljeća u Civilnoj Hrvatskoj čak 95 % nepismenih i slaboobrazovanih, a jezična je situacija takva da su oni školovani višejezični te uz kajkavski govore njemački, latinski, a neki i mađarski. Nakon višegodišnjega službovanja u provinciji, objašnjava nam autorica, Kristijanović je usmjerio svoje prosvjetiteljsko djelovanje ka trima ciljevima: 1. da puku prenese riječ božju na jeziku koji razumije (pišući/prevodeći nabožnu literaturu na narodnom jeziku); 2. da korisnim štivom poduču puk i tako mu olakša svakodnevni život (priređujući pučki kalendar kao praktično štivo). Glavni mu je popularizatorski medij *Danica zagrebečka* koju je godinama uređivao. Riječ je o iznimno popularnom kalendaru o kojem u *Spomenima mogega života* govori i V. Jagić prisjećajući se kako ga je deda sa cvancikom slao oko Božića po *Danicu*. Treći je Kristijanovićev cilj koji želi postići svojim pisanjem upravo obrana narodnoga, kajkavskoga jezika.

Valja imati na umu da je Kristijanovićev korpus nastajao tijekom četiri vrlo zanimljiva desetljeća hrvatske povijesti, točnije prilikom velikih smjena društvenih i grafijsko-jezičnih paradigmi. Danas nam je poznato 15 Kristijanovićevih naslova nastalih od 1826. (*Način vu vseh življenja dogodajih vsigdar zadovoljnomu biti*) do 1871. *Žitek sveteh mučenikov II*. Oni su napisani u vrijeme turbulentnih društvenih događanja kada novonastali prosperitetni građanski društveni sloj, nezadovoljan feudalnim poretком

i malim pravima koje uživa, traži promjene. Simbol su tih promjena ilirski pokret i ilirci, dok je Kristijanović kao crkveni čovjek ostao dijelom stare društvene elite radi čega je i u svoje vrijeme ostao na kulturnim marginama.

Jezična studija Barbare Štebih Golub prostire se na 90-ak stranica ove knjige. Ona ne opisuje samo jezik Ignaca Kristijanovića nego čitav kajkavski književni jezik u 19. stoljeću, jer, da bi znanstvenik-proučavatelj mogao napisati takvu studiju, mora poznavati jezik i pravopis ostalih kajkavskih pisaca koji su u ono vrijeme stvarali, ali i onih iz prethodnih stoljeća. Primjerice, mora znati da u kajkavskom književnom jeziku u ranijim stoljećima (16. – 18.) dolazi do gubitka inicijalnoga *i-* u prijedlogu i predmetku *iz-* (*zišel, zbrisal*), no kako idemo prema 19. stoljeću *iz-* je sve češće neokrnjeno i ta osobina pokazuje standardiziranost toga jezika u njegovim posljednjim desetljećima. Ista je stvar s palatalima – tijekom čitava postojanja kajkavskoga književnog jezika supostojе palatalni i depalatalizirani oblici – *zemla* i *zemlja* – ali u 19. st. pretežu palatalni primjeri jer je to smjer u kojem je išla standardizacija. Navest ću još dva primjera. U tvorbi komparativa u kajkavskom književnom jeziku i kod I. Kristijanovića mogući su nastavci *-eji -eja -eje* (*najturobneje življenje*) i *-eši -eša -eše* (*najsrećneši človek*) s time da su kod Kristijanovića (ali ne samo kod njega) češći potonji primjeri, što opet ukazuje na smjer standardizacije. Posljednji primjer koji ću spomenuti analoški su nastavci u 3. l. mn. prezenta (*vidiju, napraviju*) u odnosu na kratke (*vide, naprave*) gdje je autorica izračunala da se duži naspram kraćih javljaju u odnosu 5 : 1. S obzirom da je i ta jezična značajka indikativna i pokazuje smjer razvoja književne kajkavštine netom prije nego je on naprasno prekinut, takve su informacije jezikoslovcima od iznimne važnosti.

Studija općenito obiluje zanimljivim zaključcima svake vrste. Autorica pri analizi jezika ne ispušta iz vida kontekst nastanka Kristijanovićevih djela i publiku kojoj su ona namijenjena, dakle seljaštvo i seljačko svećenstvo, te primjećuje da je u skladu s tim njegov leksik prilagođen publici. U praksi to znači da se autor kloni novokovanica, a donosi obilje sinonima kojima se pojedini pojmovi objašnjavaju, ne bi li njegovi tekstovi bili što razumljiviji, poput: *paradižuš* ili *raj zemeljski*.

Barbara Štebih Golub dobro poznaje literaturu o književnoj kajkavštini, zna na koje jezične oblike treba obratiti pažnju kada se nešto želi dokazati ili pobiti, strpljiva je i pedantna, a ima i veliko iskustvo u transkripciji tekstova koji slijede nakon studije. Valja spomenuti da je Kristijanovićevu *Liriku* transkribirala Jasmina Lukec za čiju transkripciju također vrijedi sve spomenuto.

To nas dovodi do drugoga dijela druge knjige, odnosno do čitanke koja prezentira Kristijanovićev bogat i raznovrstan opus. Kako pristoji, prije samih tekstova objašnjena su transkripcijska načela među kojima se ističu neka rješenja koja u pozitivnom smislu odudaraju od uobičajene prakse. Spomenut ću tek transkripciju slogotvornoga *r*: *er* > *r*.

Slijedi izbor iz 10 Kristijanovićevih djela po kriteriju raznolikosti i reprezentativnosti:

Način vu vseh življenja dogođajih vsigdar zadovoljnomu biti, 1826.

Blagorečja za vse celoga leta nedelje I. i II., 1830.

Pomočnik betegujučeh i vumirajučeh, 1832.

Ezopuševe basne pohorvačene, 1843.

Kratki žitek vseh sveteh apoštolov, 1847.

Žitek sveteh mučenikov, 1859.

Danica zagrebečka – izbor

Zlati oltar za kršćenike, 1848.

Lirika

Vladimir

Prije svakoga teksta u transkripciji dolazi i kratak opis o eventualnim izvornicima s kojih je djelo prevedeno, kada je prvi put objavljeno i sl., no najveća je vrijednost ove knjige ta što Kristijanovićeve tekstove sada možemo čitati u udobnosti svojih soba. Preostaje mi još samo čestitati svim suradnicima projekta, urednicima ovih knjiga, autorima radova i transkripcija te svima nama poželjeti još ovakvih izdanja, jer:

»Vsaki narod z osebujnem jezikom svojem diči se – gdo Horvatom za zlo vzeti bude mogel ako i oni starinskeh vitezov svojeh diku i poštejne z plemenitim i razvijenem jezikom izvišuju?« (Kristijanović, *Vladimir*, 1832.)

Bojana Schubert